

Веселий В. С.

Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут Національного університету
«Одеська юридична академія»

Факас І. Б.

Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут Національного університету
«Одеська юридична академія»

Рибаченко С. П.

Чернівецький навчально-науковий юридичного інститут Національного університету
«Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПАРИТЕТ ПРЕРОГАТИВИ СУДУ ТА ПРАВА ОСОБИ, НА КОРИСТЬ ЯКОЇ УХВАЛЕНО СУДОВЕ РІШЕННЯ

Стаття присвячена аналізу правової природи судового контролю в адміністративному судочинстві, підставам його застосування, способам встановлення.

Розглянуто завдання Кодексу адміністративного судочинства України, серед яких справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Звернено увагу на Основний Закон України та підкреслено те, що суд ухвалює рішення іменем України, причому судові рішення є обов'язковими до виконання, виконання яких у визначеному законом порядку забезпечуються державою, а контроль за виконанням судових рішень здійснює суд.

Нормами Кодексу адміністративного судочинства України закріплено, що судові рішення, що набрали законної сили, підлягають обов'язковому виконанню усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, а також фізичними, юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України, невиконання яких тягне за собою відповідальність встановлену законом. Авторами акцентовано увагу що саме з метою контролю за дійсним виконанням судового рішення КАС України визначає інститут судового контролю, який отримав значного законодавчого розширення шляхом зміни редакції статей, що регулюють процедуру встановлення судового контролю. Встановлено, що вказані зміни суттєво змінили підхід до процедури судового контролю. Зроблено висновок, що нормативні зміни передбачили як розширення підстав для встановлення судового контролю, так і модифікацію процедури його застосування. Суттєвим нововведенням є можливість запровадження такого контролю судом з власної ініціативи шляхом покладення на суб'єкта владних повноважень обов'язку подати звіт про виконання судового рішення.

Ключові слова: публічно-правовий спір, судовий контроль, учасники процесу, адміністративна справа, адміністративний суд.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження даної теми визначається необхідністю забезпечення балансу між процесуальними прерогативами адміністративного суду та ефективністю реалізації прав осіб, на користь яких ухвалено рішення. Зі зростанням ролі адміністративного судочинства як інструмента контролю виникає потреба у чіткому визначенні меж судових повноважень, механізмів їх застосування та гарантій для осіб-правоохоронців. Недостатня погодженість

процесуальних інструментів та інституційних механізмів виконання рішень призводить до формального захисту прав і зниження довіри до судової влади. Тому дослідження спрямоване на теоретичне осмислення поняття паритету прерогатив суду і прав особи, аналіз національної та зарубіжної практики, а також розробку практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та судової практики з метою підвищення ефективності судового захисту в адміністративному процесі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження судового контролю в адміністративному судочинстві з окресленням паритету прерогативи суду та прав особи, на користь якої ухвалено судові рішення, а також формулювання науково обґрунтованих підсумків щодо механізму ефективного судового захисту.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як правовій державі, що функціонує згідно принципу поділу влади, діє правосуддя у різних його формах, зокрема адміністративного судочинства.

Відповідно до статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) завданням адміністративного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [1].

Статтею 129-1 Конституції України передбачено, що суд ухвалює рішення іменем України. Судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, а контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [2].

Згідно частини 2 статті 14 КАС України судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами, та їх об'єднаннями на всій території України.

Відповідно до статті 370 КАС України, судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими для учасників справи, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, – за її межами. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність встановлену законом [2].

Саме з метою контролю за дійсним виконанням судового рішення КАС України визначає інститут судового контролю. Так, спеціальними нормами КАС України щодо вказаної категорії заяв є статті: 381-1, 287, 382-382-3 і 383 КАС України.

Варто констатувати, що віднедавна даний інститут отримав значного законодавчого розширення шляхом зміни редакції статей, що

регулюють процедуру встановлення судового контролю. Так, Законом України № 4094-IX від 21.11.2024 року КАС України доповнено статтями 381-1, 382-1, 382-2 [3].

Згідно діючої наразі статті 382 КАС України передбачено, що суд, який розглянув адміністративну справу як суд першої інстанції і ухвалив судові рішення, за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судові рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення (частина 1 статті 382 КАС України).

В адміністративних справах з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту та пільг за письмовою заявою заявника суд зобов'язує суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено судові рішення, подати звіт про виконання судового рішення.

У заяві зазначається ідентифікатор для повного доступу до інформації про виконавче провадження (за наявності) (частина 2 статті 382 КАС України).

Якщо судові рішення набрали законної сили, то відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду заяви, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження (частина 3 статті 382 КАС України).

Відсутність виконавчого провадження з примусового виконання судового рішення не перешкоджає розгляду заяви (частина 4 статті 382 КАС України).

Відмітимо й те, що за письмовою заявою заявника суд під час ухвалення рішення суду може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено таке рішення, подати звіт про його виконання.

Перебіг строку для подання звіту починається з дня набрання законної сили рішенням суду.

Заява, передбачена абзацом першим цієї частини, може бути подана не пізніше завершення судових дебатів, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження – не

пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі (частина 5 статті 382 КАС України).

Суд під час ухвалення рішення суду за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене таке рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання рішення суду, якщо суд допускає його негайне виконання (частина 5 статті 382 КАС України) [2].

Вказані зміни суттєво змінили підхід до процедури судового контролю. Якщо ж раніше, згідно частини 1 статті 382 КАС України (у редакції до змін згідно Закону України № 4094-IX від 21.11.2024 року) було визначено можливість встановлення судового контролю лише після ухвалення рішення, а саме суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. То діюча наразі редакція частини 1 статті 382 КАС України передбачає, що суд, який розглянув адміністративну справу як суд першої інстанції і ухвалив судове рішення, за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати, у встановлений судом строк, звіт про виконання судового рішення.

Як видно з аналізу даної норми, законодавець розширив як підстави встановлення судового контролю, так і змін процедуру його встановлення. При цьому, суттєвою зміною є те, що судовий контроль у формі зобов'язання суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, може встановлюватися за власною ініціативою суду.

Варто відмітити, що така зміна правового регулювання є доцільною в контексті реальної можливості суду здійснюватися контроль за власними судовими рішеннями, навіть без безпосереднього звернення особи, на користь якої ухвалено судове рішення, із відповідною заявою.

Таке правове регулювання є ефективним способом контролю за виконанням рішення суб'єктом владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, у добровільному порядку, що має наслідком суттєвого зменшення випадків звернення судового рішення до примусового виконання.

Згідно аналізу судової практики, варто прослідкувати ефективність вказаної зміни правового

регулювання. Таку ефективність можна описати відповідно до принципу Парето (правило 80/20, а саме 80% результатів досягаються завдяки 20% зусиль, а решту 80% зусиль дають лише 20% результатів). Відповідно, у кожному конкретному випадку залежно від суті спору та результату судового розгляду, виникає паритет 80/20 прерогативи суду встановлювати судовий контроль та права особи, на користь якої ухвалено судове рішення, звернутися до суду із заявою про встановлення судового контролю, та навпаки.

Також, необхідно відмітити, що зміни правового регулювання у питанні судового контролю стосуються не лише способу його встановлення, а й часу його встановлення. Так, якщо частина 1 статті 382 КАС України визначає можливість встановлення судового контролю після ухвалення судового рішення, то частинами 5 та 6 статті 382 КАС України передбачено можливість встановлення судового контролю під час ухвалення рішення як за заявою учасника процесу, так і за власною ініціативою суду.

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що механізм ефективного судового захисту обумовлює у необхідних випадках застосування процедури судового контролю.

У Рішенні від 30.06.2009 р. №16-рп/2009 Конституційний Суд України зазначив, що метою судового контролю є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, та наголосив, що виконання всіма суб'єктами правовідносин приписів, викладених у рішеннях суду, які набрали законної сили, утверджує авторитет держави як правової (абз. 1 п.п. 3.2 п. 3, абз. 2 п. 4 мотивувальної частини) [4].

Більше того, Європейський суд з прав людини у власних рішеннях (зокрема рішення у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 6 вересня 1978 року) не раз констатував, що із принципу верховенства права випливає, зокрема, що втручання органів виконавчої влади у права людини має підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада. Щонайменше це має бути судовий нагляд, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та належної правової процедури [5]. Також, згідно з практикою ЄСПЛ право на виконання судового рішення є складовою права на доступ до суду, передбаченого статтею 6 Конвенції, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як невід'ємна складова судового розгляду (рішення у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року) [6].

Список літератури:

1. Кодекс адміністративного судочинства України (в редакції від 15.12.2017): Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень Закон України від 21.11.2024 року № 4094-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20#n233>.
4. Рішення Конституційного Суду України від 30.06.2009 р. № 16-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09#Text>.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 6 вересня 1978 року. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 2002. № 4.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року (заява № 60750/00). *Офіційний вісник України*. 2004. № 47. Ст. 3150.

Veselyi V. S., Fakas I. B., Rybachenko S. P. CONTROL IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS: THE PARITY BETWEEN THE COURT'S PREROGATIVE AND THE RIGHT OF THE PERSON IN WHOSE FAVOR THE COURT DECISION HAS BEEN RENDERED

The article is devoted to the analysis of the legal nature of judicial control in administrative proceedings, the grounds for its application, and the methods of its establishment.

It examines the objectives of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, among which are the fair, impartial, and timely resolution by the court of disputes in the sphere of public-law relations in order to effectively protect the rights, freedoms, and interests of individuals, as well as the rights and interests of legal entities from violations by public authorities. Attention is drawn to the Basic Law of Ukraine, emphasizing that the court renders decisions on behalf of Ukraine, and that court decisions are binding and must be enforced in accordance with the procedure established by law, with the enforcement of such decisions ensured by the state, while the control over their execution is exercised by the court.

The norms of the Code of Administrative Procedure of Ukraine stipulate that court decisions that have entered into legal force are subject to mandatory execution by all state authorities, local self-government bodies, their officials and employees, as well as by individuals, legal entities, and their associations throughout the territory of Ukraine. Failure to comply with these decisions entails legal liability as established by law. The authors emphasize that it is precisely for the purpose of ensuring actual execution of court decisions that the Code of Administrative Procedure of Ukraine establishes the institution of judicial control, which has been significantly expanded legislatively through amendments to the articles regulating the procedure for establishing such control. It has been determined that these amendments substantially changed the approach to the procedure of judicial control.

It is concluded that the legislative changes have provided both an expansion of the grounds for establishing judicial control and a modification of the procedure for its application. A significant innovation is the possibility for the court to initiate such control on its own, by imposing on the public authority the obligation to submit a report on the execution of the court decision.

Key words: public-law dispute, judicial control, participants in proceedings, administrative case, administrative court.

Дата надходження статті: 28.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025